

ТАҚРИЗИ

муақарризи расмӣ ба рисолаи докторанти (PhD) Темиров Хушрӯзҷон Зарифович дар мавзӯи “Саҳми Ҷаббор Расулов дар рушди ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (1961-1982) барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD)- доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020301 - Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик).-Хучанд, 2026. - 176 с.

Шинохти симоҳои барҷастаи таърихӣ, омӯзиши осор ва зиндагиномаи ходимони сиёсии давлатӣ, зиёиён ва аҳли адабу фарҳанг дар замони соҳибистиклолии кишвар ба як самти муҳими сиёсати маънавибунёди роҳбарияти давлат табдил ёфта, эҳтиром ба саҳму хизмати онҳо, баргузориҳои ҷашнҳои таърихӣ, ҷопи асарҳои илмиву бадеӣ, абадӣ сохтани ному хотираи онҳо далели он аст, ки мардуми тоҷик чун халқи тамаддунофар номи фарзандони фарзонаи худ, арзишҳои маънавӣ ва ахлоқиро ки дар тарбияи насли наврас ва мардум аҳаммияти муҳим дорад, арҷгузорӣ менамояд.

Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари пурмуҳтавои худ «Ҷеҳраҳои мондагор» таъкид намудаанд: «Таърих гувоҳ аст, ки миллати тоҷик абармардонеро ба дунё овардааст, ки ҳар қадам дар замони хеш бо хирад, заковат, дониш ва фазилат ба дараҷае шуҳрат пайдо карда буданд, ки самараи умру хидмати беназир, мақому манзалаташон ҳамеша ва дар ҳама давраи замон боиси ситоиш ва қадрдонӣ мебошад. Ёд овардан, муаррифӣ ва омӯзиши шучоату далерӣ, фазлу дониш ва бузургиву тавонмандии онҳо далели эҳтироми мо ба таърих ва симоҳои таърихӣ фарҳангии халқи азизамон аст».

Номи инсони бузург–Ҷаббор Расулов ходими барҷастаи сиёсӣ ва давлатӣ бо рушду нумуи ҶШС Тоҷикистон робитаи ногусастанӣ дорад. Ў ҳамеша мекӯшид ҳаёташро ба кори ҳизб ва давлат, сохтмони ҷомеаи навин пайваست намояд, ҳар нафас, ҳар рӯзи ҳаёташро ба хизмати халқ сарф кунад. Дар пешрафти ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодии Тоҷикистон дар байни роҳбарони сиёсии Ҷумҳурии Шуравии

Сотсиалистӣ саҳм ва мақоми Ҷаббор Расулов хеле барҷаста ва шоистаи таҳсин мебошад.

Ҷаббор Расулов дар тули беш аз 20 сол (1961–1982) сарвари чумхуриро ба уҳда дошт ва метавон ин давраро яке аз давраҳои муҳим ва дурахшони рушди иқтисодиёт, иҷтимоиёт, илму маърифат ва фарҳанги чумхури номид. Ҷаббор Расулов фаъолияти кори худро аз соҳаи кишоварзӣ оғоз намуда буд, дар он солҳо афзудани истеҳсоли «тиллои сафед» дар дараҷаи аввал, ки меистод, ҳукумати марказӣ аз роҳбарони хизбию давлатӣ таваҷҷуҳи хосаро талаб мекард. Омӯхтани зиндагиномаи Ҷаббор Расулов ҳамчун сиёсатмадори боистеъдод ва замони сарвари ӯ аҳаммияту арзиши муҳимми илмӣ, маърифатӣ ва тарбиявӣ дорад.

Мубрамият, аҳаммият ва арзиши илмӣ диссертатсияро бо чунин далелҳо метавон асоснок намуд:

аввалан, арчгузори ба саҳму хидмати фарзандони фарзонаи миллат, ходимони илму фарҳанг, арбобони сиёсату давлатӣ дар меҳвари сиёсати маънавибунёд ва маорифпарваронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор гирифта, таҳқику омӯзиш ва муайян намудани мақом ва ҷойгоҳи чехраҳои мунири таърихи миллат аҳаммияти илмӣ, назариявӣ, маърифатӣ, амалӣ ва тарбиявӣ дорад;

дуюм, Ҷаббор Расулов яке аз арбобони шинохтаи сиёсӣ ва давлатӣ ба ҳисоб рафта, ҳаёт ва фаъолияти ӯ қисми таркибӣ ва ҷудонашавандаи таърихи даврони шӯравӣ ба ҳисоб меравад;

сеюм, таҳқику омӯзиши зиндагиномаи Ҷаббор Расулов барои равшанӣ андохтан ба баъзе саҳифаҳои камтаҳқиқшудаи таърихи солҳои 60–80–уми асри XX, ки дар таърихи халқи тоҷик даврони комёбиҳои назаррас ба ҳисоб меравад, кўмак ва мусоидат хоҳад намуд;

чорум, таҷрибаи сарвари сиёсии Ҷаббор Расулов дар даврони соҳибистиклолӣ, ташаккули давлатдорӣ навин ва мустақили тоҷикон, омӯхтани таҷрибаи беҳтарини мактаби сарвари сиёсатмадорони гузашта аҳаммияти муҳимми сиёсӣ, назариявӣ ва амалӣ дорад;

панҷум, ҳаёт ва фаъолияти шахсиятҳои намоёни сиёсӣ, давлатӣ, арбобони илму фарҳанг, зиндагиномаи наҷиби онҳо барои насли имрӯз намунаи ибрат буда, барои таҳкими ҳисси худшиносӣ, ҳудогоҳӣ, ватанпарастӣ, ҳофизаи таърихӣ ва ҳувияти миллӣ мусоидат хоҳад кард.

Дуруст ва саҳеҳ таҳия гардидани қисмати муқаддимагии диссертатсия ба муаллифи он имкон додааст, ки мақсад ва вазифаҳои дар назди худ гузоштаро дақиқ ва мушаххас намуда, дар ҷараёни кор онро ба таври муназзаму саҳеҳ ва пайванди мантиқӣ ҳаллу фасл намояд. Сохтор, мундариҷа, мазмун ва услуби таҳлилу тадвин ва ба баёни мавод ба талабот ва меъёрҳои муайян ва муқаррар намудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба таълифи диссертатсияи доктор (PhD) ҷавобгӯ мебошад.

Ба диссертант муяссар шудааст, ки мубрамият ва арзиши илмии мавзуро бо далелҳои эътимодбахш асоснок намуда, дараҷаи омузиши он, мақсад, объект ва предмети таҳқиқот, доираи хронологӣ, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, пойгоҳи сарчашмагии диссертатсияро муайян ва мушаххас намуда, нағзони илмии рисола, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, саҳми шахсии муаллифи диссертатсия, аҳаммияти назариявӣ ва амлаии пажӯҳиш, тавсияҳо ва пешниҳодро оид ба тадбиқи амалии натиҷаҳои он, сохтори диссертатсияро дуруст шарҳу тавзеҳ диҳад.

Нағзони таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки бори аввал ҳаёт ва фаъолияти Ҷ.Расулов ҳамчун ходими намоёни ҳизбию давлатӣ ва саҳми ӯ дар рушди ҳаёти иқтисодӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҷумҳурӣ бори нахуст ба таври монографӣ, таҳлилӣ, ҷамъбасти дар доираи мавзӯ мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор гирифтааст. Дар рисола маводҳои бойгонӣ, пеш аз ҳама бойгонии ҳизбӣ, ки бозгукунандаи фаъолияти Ҷ. Расулов мебошад истифода шудааст. Бештари маводҳои истифодашуда бори аввал ба гардиши илмӣ ворид мешавад. Нағзони илмии рисола бо пояи сарчашмагии таҳқиқот асоснок гардида, дар он қайду хотирот, мусоҳиба бо ҳамкорон, дӯстон ва пайвандони Ҷ. Расулов истифода гардидааст, ки дар таҳқиқу омӯзиши зиндагиномаи ӯ аҳаммияти калон дорад. Дар рисола бо баробари инъикоси марҳилаҳои асосии ташаккули Ҷ.Расулов чун ходими

ҳизбию давлатӣ, хусусиятҳои рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳанги ҶШС Тоҷикистон дар давраи роҳбарии ӯ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ аз он иборат аст, ки ӯ маълумоту иттилооти парокандаро аз маъхазҳои гуногун, аз ҷумла Бойгонии марказии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (БМД ҶТ), Бойгонии давлатии таърихи навини Ҷумҳурии Тоҷикистон (БДТН ҶТ—собик Бойгонии ҳизбии Пажӯҳишгоҳи тадқиқотҳои сиёсии назди КМ ҲК Тоҷикистон), Бойгонии давлатии вилояти Суғд (БДВС), бойгонӣҳои шахсӣ ва ёддошту хотироти ҳамкорон, дӯстон, ҳамзамонон, пайвандони Ҷ.Расулов, маводи Осорхонаи таърихӣ—кишваршиносии МТМУ №22 ба номи Ҷаббор Расулови шаҳри Хучанд ҷамъ оварда, онро таҳлил, танзим, тавсиф намуда, дар асоси таҳқиқу омӯзиши рисолаву тадқиқотҳо ва мақолаҳои нашршуда рисолаи худро эҷод намуда, саҳми худро дар таҳқиқу омӯзиши мавзӯи интихобшуда гузоштааст ва рисолаи мазкур историографияи мавзӯро ғанӣ месозад. Тамоми натиҷаҳои бадастомада, хулосаву тавсияҳо, ки дар диссертатсия пешниҳод шудаанд, тавсибу тадбиқи амалии рисола ба шакли мақолаҳои илмӣ мустақиман аз ҷониби муаллифи таҳқиқот ба даст оварда шудаанд.

Рисолаи диссертатсионӣ аз лиҳози сохтор аз муқаддима, се боб, шаш зербоб, хулоса ва рӯйхати сарчашма ва адабиёти истифодашуда иборат аст.

Боби аввали диссертатсия - «Ташаккули Ҷаббор Расулов ҳамчун шахсият ва арбоби давлатию сиёсӣ» - дар ду зербоб таҳия шудааст. Боби мазкур ба таҳлили равандҳои ташаккул ва камолоти шахсии Ҷаббор Расулов, ҳамчун яке аз чехраҳои намоёни сиёсии даврони Шуравӣ бахшида шудааст. Дар он чараёни ташаккули афкори сиёсӣ, ҷаҳонбинӣ ва мавқеи иҷтимоии ӯ дар заминаи муҳити иҷтимоӣ, таълимӣ ва сиёсӣ, ки дар он парвариш ёфтааст, мавриди таҳлили ҷамаҷониба қарор мегирад.

Зербоби аввали боби якум бо унвони «Марҳилаҳои асосии зиндагӣ ва оғози фаъолияти давлатию сиёсӣ» дар таҳқиқи шахсияти Ҷаббор Расулов ҳамчун роҳбар, сиёсатмадори сатҳи ҷумҳуриявӣ умумииттифоқӣ, яке аз бахшҳои калидии таҳлили таърихӣ ба шумор меравад. Дар ин қисмат, зиндагиномаи ӯ

ҳамчун падидаи иҷтимоӣ, намунаи ташаккули элитаи сиёсӣ дар шароити низоми тоталитарии шуравӣ арзёбӣ мегардад.

Дар зербоби дуюми боби аввал, ки **“Ҷаббор Расулов – арбоби барҷастаи ҳизбию давлатӣ”** унвон дорад, фаъолияти Ҷаббор Расулов – арбоби намоёни ҳизбӣ ва давлатӣ дар марҳалаи рушди Тоҷикистони Шуравӣ таҳлил шудааст.

Дар боби дуюми диссертатсия – **“Рушди хоҷагии халқи ҶШС Тоҷикистон дар солҳои роҳбарии Ҷаббор Расулов”** – фаъолияти Ҷаббор Расулов дар рушди иқтисоди Тоҷикистон (солҳои 1961-1982) мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Зимни роҳбарии ӯ саноати ҷумҳурӣ бо татбиқи Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Тоҷикистони ҷанубӣ суръати нав гирифт. Барномаҳои сохтмони нерӯгоҳҳо, корхонаҳои саноатӣ ва шабакаҳои инфрасохторӣ амалӣ шуданд.

Дар баҳши кишоварзӣ, бо ташаббуси Ҷ. Расулов заминҳои нав обёрӣ, техника ва истеҳсолоти пахтаву зироат зиёд гардид. Сиёсати кадрӣ ва таълим дар рушди хоҷагии қишлоқ нақши муассир бозиданд. Давраи роҳбарии ӯ ҳамчун марҳилаи тақвияти асосҳои иқтисодии ҷумҳурӣ арзёбӣ мешавад.

Зербоби якуми боби дуум, ки **“Ҷаббор Расулов – поягузори Барномаи давлатии Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Тоҷикистони ҷанубӣ”** унвон дорад, рушди саноати Тоҷикистонро дар давраи роҳбарии Ҷ. Расулов мавриди таҳлил қарор додааст.

Дар зербоби дуюми боби дуум – **«Вазъи хоҷагии қишлоқи мамлакат дар давраи роҳбарии Ҷаббор Расулов»** – муаллиф масъалаи рушди хоҷагии қишлоқи Тоҷикистонро дар замони роҳбарии Ҷаббор Расулов ба таври муфассал ва мустанад мавриди баррасӣ қарор додааст. Муҳимияти ин таҳлил дар он аст, ки он на танҳо ҷанбаҳои иқтисодии раванди азнавсозии соҳаи кишоварзиро дар бар мегирад, балки саҳми шахсият ва сиёсату ташкилотчигии Ҷаббор Расуловро низ ҳамчун раҳбари сатҳи ҷумҳуриявӣ амиқ нишон медиҳад.

Боби сеюми диссертатсия **«Рушди иҷтимоӣ ва фарҳангии ҶШС Тоҷикистон дар давраи сарварии Ҷаббор Расулов»** унвон дорад ва ба нақши Ҷаббор Расулов дар рушди иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон дар даврони роҳбариаш баҳшида шудааст. Дар он нишон дода мешавад, ки Ҷ. Расулов барои

тахкими маориф, илм ва тарбияи кадрҳо саҳми назаррас гузошта, боиси густариши муассисаҳои таълимӣ ва илмию фарҳангӣ гардид. Ҳамзамон, дастгирии соҳаҳои фарҳанг ва санъат боиси болоравии худшиносии миллӣ ва рушди ҳаёти маънавии ҷомеа шуд. Дар зербоби якуми боби сеюм – “Нақши Ҷаббор Расулов дар рушди маориф ва илм дар Тоҷикистони шуравӣ” – таъкид мегардад, ки дар марҳилаи роҳбарии Ҷаббор Расулов (1961-1982) ҳамчун Котиби якуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон, маориф ва илм дар Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон ба марҳалаи нави рушд ворид гардиданд. Нақши ӯ дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахши маориф, ки аз ҷониби маркази шуравӣ таҳия мегардид, на танҳо иҷрои супоришҳо, балки мутобиксозии воқеиятҳои ҷумҳурӣ бо равандҳои умумиттифоқӣ ва таҳкими заминаҳои миллӣ дар рушди маориф ва илмро фаро мегирифт.

Дар зербоби дуюми боби сеюм “Дастовардҳо дар соҳаҳои фарҳанг ва санъат” нишон дода мешавад, ки дар замони роҳбарии Ҷаббор Расулов сиёсати фарҳангӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон равона ба рушди ҳамбастаи иқтисодиву маънавии ҷомеа буд. Гарчанде ки соҳаи пахтакорӣ мақоми калидӣ дошт, фаъолияти ӯ танҳо ба ин соҳа маҳдуд нашуда, ба таҳкими фарҳанг, маърифат ва ҳаёти маънавии мардум аҳаммияти хос дода мешуд. Сиёсати давлатии он давра таҳти роҳбарии Ҷ. Расулов бо талоши мутобиксозии рушди фарҳанг ва маориф ба ниёзҳои иҷтимоӣ ва замон фарқ мекард, ки аз ҷаҳонбинии фарогир ва дурбинонаи ӯ дарак медиҳад.

Зербоби мазкур, ки ба фаъолияти фарҳангӣ-маърифатии Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар давраи роҳбарии Ҷаббор Расулов (1961-1982) бахшида шудааст, дар заминаи таҳлили воқеъбинонаи сиёсати фарҳангпарваронаи замон, аҳаммияти назаррас дорад. Дар он раванди таҳкими инфрасохтори маърифатӣ, рушди муассисаҳои фарҳангӣ ва густариши фаъолиятҳои идеологию таблиғотӣ бо далелҳои мушаххас ва таҳлилҳои оморӣ бозгӯӣ гардидааст.

Дар қисмати хулосавии диссертатсия муаллиф натиҷаи таҳқику баррасии мавзӯи мазкурро ҷамъбаст намуда, хулосаҳо, бардошт ва андешаҳои худро баён намудааст. Муаллифи рисола ба чунин хулосаи дуруст ва асосӣ омадааст, ки дар

давраи роҳбарии Ҷаббор Расулов тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи мамлакат, аз ҷумла иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва фарҳанг рушд намуда, ба дастовардҳои беназир ноил гардидааст.

Дар баробари комёбиҳо диссертатсияи докторант Темиров Х.З аз баъзе камбудӣҳо ва норасоӣҳо ҳолӣ нест ва таваҷҷуҳи диссертантро барои минбаъд ислоҳ ва мукаммал намудани он ба чанде аз онҳо ҷалб менамоям:

1.Аввалан, дар қисмати “Дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ” муаллиф тамоми таълифоти мавҷуда-рисолаву таҳқиқоти илмӣ, маводҳои бойгонӣ, китобҳо, мавҷмуаҳо ва мақолаҳои дар матбуоти даврӣ нашршударо ба чор гурӯҳ тақсим намуда, онҳоро мувофиқи арзиш ва аҳаммияти илмиашон каму беш таҳлил ва арзёбӣ намудааст. Ба андешаи мо агар муаллиф ҳуди асарҳои Ҷаббор Расуловро ба таври фарохтар истифода менамуд, арзиши диссертатсия боз ҳам меафзуд.

2.Агар муаллифи диссертатсия дар замида нусхаи санадҳо, ҳуҷҷатҳои расмӣ, анҷуманҳои Ҳизби коммунистро меовард, аз манфиат ҳолӣ набуд ва ҳонанда аз шиносӣ бо матни ин санадҳо оид ба фаъолияти Ҷаббор Расулов маълумоти бештарро пайдо мекард.

3.Дар қисмати “Рӯйхати адабиётҳои истифодашуда” маводҳои зиёди бойгонӣ оварда шудааст, ҳуб мешуд дар дохили диссертатсия он маводҳоро зиёдтар истифода намояд, то арзиши илмии диссертатсия боз ҳам гардид.

4.Диссертатсия аз баъзе ноқисҳо ва норасоӣҳои ҳислати услубӣ, таҳлилӣ, таҳрирӣ, ҷопӣ ва техникӣ орӣ нест.

Бояд зикр намуд, ки камбудӣҳо ва норасоӣҳои дар боло зикршуда хусусияти усулӣ (принсипиалӣ) надоранд, аҳаммият ва арзиши илмии диссертатсияро коҳиш намедиханд. Камбудӣҳои ҷойдоштаре дар таҳқиқотҳои минбаъда ислоҳ намудан имконпазир аст ва аз ҷониби дигар ҳар як муҳаққиқ барои баён кардани мавқеъ, андеша ва ҳулосаҳои мустақилонаи худ ҳуқуқ дорад.

Дар асоси мулоҳизаҳо, эродҳо ва тавсияву пешниҳодҳои дар боло зикршуда муассисаи пешбари тақриздиҳанда ба чунин ҳулоса ва қарор омад, ки диссертатсияи докторант Темиров Х.З. дар мавзӯи “Саҳми Ҷаббор Расулов дар рушди ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии

Тоҷикистон (1961-1982)” чун таҳқиқоти мустақилона ва аз лиҳози мантиқӣ баанҷомрасида ба шумор рафта, он ба талаботҳо ва меъёрҳои муқаррарнамудаи бандҳои 31, 33, 34, 35, 37 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйири иловаҳояш аз 26 июни соли 2024, №295) тасдиқ гардидааст, мутобиқ ба ҷавобгӯ буда, муаллиф барои дарёфти барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) аз рӯйи ихтисоси 6D020301 - Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) сазовор мебошад.

Доктори илмҳои таърих,
мудирӣ шуъбаи таърихи навтарини
Институти таърих, бостоншиносӣ
ва мардумшиносии ба номи
Аҳмади Дониши АМИТ

Абдурашитов Ф.М.

Имзои Ф.М.Абдурашитовро
тасдиқ мекунам:

Нозирӣ калони Шуъбаи кадрҳои
Институти таърих, бостоншиносӣ ва
мардумшиносии ба номи
Аҳмади Дониши АМИТ

“ 28 ” август соли 2026

Файзуллоева Г.Қ.

Маълумот барои тамос:

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33
Тел: (+992 37) -221-37-42
Институти таърих, бостоншиносӣ
ва мардумшиносии ба номи
Аҳмади Дониши АМИТ